

Lengauer, Włodzimierz

"Antyczna Grecja, t. 1-2", red. E. S. Gołubcowa, L. P. Marinowicz, A. I. Pawłowskaja, E. D. Frołow, Moskwa 1983 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 75/4, 796-797

1984

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

ściowo według tematów — ostatnia część to bowiem zbiór wypowiedzi i artykułów Gerneta na tematy jemu współczesne czyli teksty ilustrujące jego postawę polityczną i także moralną.

Tom rozpoczynają teksty dotąd niewydane, są to wykłady i pogadanki Gerneta przeznaczone często dla nie-fachowców, zawierające jednak tak bogactwo myśli jak i starannie opracowany materiał. Ze szczególnym zainteresowaniem czyta się dwie dalsze części — artykuły dyskusyjne i recenzje. Lektura ta daje pojęcie i o drodze naukowej Gerneta, i o rozwoju badań naukowych w zakresie Grecji starożytnej w czasie jego życia. W części zatytułowanej „Varia” pomieszczone zostały szkice bądź rozprawy najlepiej może ilustrujące metodę Gerneta a i jego stosunek do zjawisk kultury greckiej. Znamienna jest tu niewielka rozprawa „You-you. En marge d'Hérodote” gdzie autor podjął na szerokim materiale porównawczym analizę pewnej określonej formy krzyku wydawanego w szczególnych okolicznościach (strach, ból, czyjaś śmierć bądź narodziny) ukazując jak bardzo ta pozornie spontaniczna reakcja jest zinstytucjonalizowana.

W żadnym razie nie można powiedzieć, że prezentowany tom przynosi materiały jedynie dla biografii wielkiego uczonego czy dla historii nauki. Oczywiście czytając te studia lepiej rozumie się dzisiejszą sytuację nauki francuskiej i widzi się wyraźnie genezę kierunku badawczego reprezentowanego przez ekipę J.-P. Vernanta i P. Vidal-Naquet. Nie to jednak decyduje o znaczeniu tego tomu. Wszystkie pomieszczone w nim studia stanowią pasjonującą i inspirującą lekturę, niektóre z nich w pełni zachowały swą aktualność.

W. L.

Antyczna Grecja t. I: *Stanowienie i rozwicie polis*, t. II: *Kryzys polis*, [red.:] E. S. Gołubcowa, L. P. Marinowicz, A. I. Pawłowska, E. D. Frołow, Izdatelstwo „Nauka”, Moskwa 1983, s. 420, 356 + bibliografia, indeksy.

Prezentowana tu pozycja jest pracą zbiorową zespołu znanych już dobrze w nauce i cenionych autorów, których prace krążą już od dawna w tak zwanym „obiegu naukowym”. Redakcję stanowi zespół czołowych radzieckich historyków-starożytników i sam już ten dobór znanych nazwisk gwarantuje wysoki poziom książki. Trzeba od razu stwierdzić, że lektura potwierdza tylko ten sąd. Temu dobranemu zespołowi autorów i redaktorów udało się też nadać książce postać rzadko osiągalną przy tego typu pracach zbiorowych. Nie jest to bowiem zbiór studiów i rozpraw poszczególnych autorów, ale książka o jednolitej, zwartej konstrukcji, wyraźnej myśli przewodniej i jednakowym we wszystkich partiach ujęciu i sposobie narracji.

Podjęcie autorów do problematyki starożytnej Grecji i zarazem charakter książki ilustruje już najlepiej tytuł całości oraz tytuły obu tomów. Nie jest to podręcznik ale problemowa praca dająca w jasnym wykładzie przegląd najważniejszych zagadnień społecznych, gospodarczych i kulturalnych Grecji starożytnej. Stąd też tom I traktuje o początkach i rozwoju *polis* a tom II o zjawiskach świadczących o rozkładzie tej formy państwowości i schyłkowej epoce jej dziejów (druga połowa IV w. p.n.e. i niektóre problemy okresu hellenistycznego na przykładzie Sparty czasów Agisa III). Różnica w stosunku do opracowań typu podręcznikowego nie sprowadza się jednak tylko do tytułu. Autorom idzie przede wszystkim o problemowe ujęcie dziejów Grecji i skupienie narracji wokół zagadnień specyfiki *polis* ukazanej w jej rozwoju historycznym z akcentowaniem zmian państwowości greckiej na tle ewolucji społeczeństwa i stosunków gospodarczych.

Podkreślić należy, że w odróżnieniu od wielu opracowań, tak starszych jak i nowszych stawiających w centrum uwagi problematykę rozwoju *polis* greckiej, autorzy nie ograniczają swych badań wyłącznie do zagadnień ustrojowo-prawnych i politycznych. Słusznie wychodzą od greckich definicji *polis* i wskazują, że dla Greka *polis* to po prostu społeczeństwo i całość jego problematyki tak politycznej, jak gospodarczej, kulturalnej i społecznej. Słusznie też nadają swej książce charakter dziejów społecznych Grecji w epoce *polis* łącząc w udany sposób konstrukcję problemową z chronologiczną.

Jest więc to próba historii integralnej, piśarstwa historycznego gdzie narracja skupia się wokół podstawowych problemów rozwoju społecznego by następnie przedstawić ewolucję zjawisk w czasie nie tracąc z oczu ani bogactwa i różnorodności tych zjawisk ani ogólnej linii rozwojowej. Wielką zaletą książki jest też stałe nawiązywanie do przede wszystkim najnowszej literatury przedmiotu, dyskusja z ważniejszymi nowymi ujęciami i ustosunkowywanie się do ciągle aktualnych dyskusji i kontrowersji w nauce. Czytelnik jest więc także poinformowany o stanie badań i to w sposób obiektywny i rzetelny. Chociaż autorzy reprezentują określone podejście i metodę badawczą, to nigdzie nie ferują wyroków, swe sądy formułują w sposób ostrożny i wyważony pokazując przy tym jakie kwestie zostają nadal sporne i wątpliwe i nierzadko podkreślając, że ich własny pogląd ma tylko charakter hipotezy. Ta rzetelność połączona jest z erudycją i staranną analizą źródeł, przy czym autorzy korzystają z bardzo szerokiej bazy źródłowej często włączając całkiem jeszcze świeże dane archeologiczne.

Tom I zawiera w zasadzie problematykę dziejów Grecji od czasów mykeńskich po wiek IV p.n.e. ale zgodnie z tytułem spotykamy tu tylko omówienie tych cech rozwoju społecznego tego okresu, które złożyły się na rozwój i dojrzały kształt *polis* greckiej. Z kolei tom II zawiera charakterystykę zjawisk chronologicznie późniejszych (wiek IV i Sparta w okresie hellenistycznym) ale nie chronologia jest tu decydującym kryterium. Idzie o ukazanie, jak doszło do tego, że dominująca dotąd forma państwowości okazała się słabsza od pozornie zacofanej Macedonii i musiała ustąpić miejsca monarchiom hellenistycznym. W tym to tomie znalazł się znakomity rozdział o Atenach w okresie Aleksandra. Całość kończy rozdział o sztuce greckiej, który stanowi szczególne podsumowanie — udało się bowiem autorom pokazać w nim związek sztuki z przedstawianymi w całym tekście przemianami społecznymi i spojrzeć na nią właśnie z punktu widzenia całości problematyki społeczeństwa *poleis* greckich. Trzeba też zaznaczyć, że problematyka sztuki pojawia się i wcześniej stanowiąc przedmiot analizy źródeł, autorzy z powodzeniem zaprezentowali ikonografię jako źródło historyczne. Wszędzie zresztą w tekście książki zagadnienia kultury nie są mechanicznie dołączone z obowiązku wyczerpania całości problematyki, ale stanowią integralny element narracji.

Nie znaczy to oczywiście, że praca pozbawiona jest jakichkolwiek usterek czy punktów budzących wątpliwości. Przy sposobie wykładu autorów jest to jednak tylko jej zaleta. Autorzy prezentują bowiem zawsze poglądy odmienne wskazując zarazem, że i ich własne podlegać mogą dyskusji. Z pewnością takim ujęciem dyskusyjnym jest uznanie niewolników w świecie greckim za jednolitą klasę społeczną, można by też mieć wątpliwości co do przedstawienia gospodarczego podłoża wczesnej tyranii czy co do ujęcia zagadnień kolonizacji. Ale właśnie za każdym razem ujęcie autorów inspiruje do dyskusji a zarazem czytelnikowi niefachowemu daje pojęcie o innych staowiskach.

W sumie więc jest to pozycja ze wszech miar udana, na wysokim poziomie a przy tym atrakcyjna i żywa w czytaniu. Można jej tylko życzyć szybkiego wejścia do literatury naukowej a w naszych zwłaszcza warunkach, gdzie tak brak pozycji tego typu, szybkiej edycji polskiej, bo jest to książka warta tłumaczenia.

W. L.